DAN-OLOF ROOTH

Etnisk diskriminering och ”Sverige-specifik” kunskap
– vad kan vi lära från studier av adopterade och andra generationens invandrare?[1]

Det har visat sig svårt att empiriskt belägga förekomsten av diskriminering och betydelsen av ”Sverige-specifik” kunskap på arbetsmarknaden genom att jämföra invandrare och infödda. I denna artikel studeras istället två grupper, internationellt adopterade och andra generationens invandrare, för vilka dessa faktorer bättre kan analyseras. Resultaten visar att förekomsten av etnisk diskriminering på den svenska arbetsmarknaden inte kan förkastas samt att tillgången till ”Sverige-specifik” kunskap är av stor betydelse för framgången på arbetsmarknaden.

1. Inledning

Ett flertal studier har visat att sysselsättningsgraden är låg och arbetslösheten hög för de invandrare som anlände till Sverige efter mitten av 1980-talet och att situationen sannolikt förvärrats ytterligare under 1990-talet (se exempelvis Rooth [2000]). Eftersom en svag anknytning till arbetsmarknaden också är en av de främsta bidragande orsakerna till en bristfällig integration i det nya samhället är det av stor betydelse för politiker och andra beslutsfattare att få kunskap om vilka faktorer som bidrar till denna dåliga situation för invandrare på svensk arbetsmarknad.

Den litteratur som analyserat varför invandrare inte lyckas lika bra som infödda på arbetsmarknaden har framförallt angett två förklaringar. Den ena är diskriminering.[2] Den andra är brist på ”Sverige-specifik” kunskap. Vi har sett flera exempel på att etnisk diskriminering existerar i Sverige. Massmedia har exempelvis visat hur arbetsförmedlingar varit tillmötesgående vad gäller en fiktiv arbetsgivares krav på att inte tilldelas arbetssökande som är invandrare, hur invandrare utan legitimt skäl nekats inträde till restauranger och nattklubbar samt hur

DAN-OLOF ROOTH är universitetslektor vid Handelshögskolan BBS i Kalmar och forskar huvudsakligen inom området invandrare och arbetsmarknad.

[1] Flertalet av de uppsatser det hänvisas till i denna artikel kan laddas ner från www.bbs.hik.se/forskning/rooth.

[2] Diskriminering kan tänkas existera i en mängd olika varianter, exempelvis som preferens för infödda svenskar framför invandrare hos arbetsgivare, anställda eller kunder och/eller som en följd av asymmetrisk information om invandrarnas sanna produktivitet, s k statistisk diskriminering. I denna studie görs ingen uppdelning efter typ av diskriminering. Se exempelvis SFR [1999] för en omfattande tvärvetenskaplig genomgång av diskriminering.

vissa bostadsföretag nekat invandrare tillträde till sina lägenheter. Det är möjligt att detta inte är enstaka händelser utan vanligt förekommande i samhället och att etnisk diskriminering därför utgör en starkt bidragande orsak till invandrarnas situation på arbetsmarknaden. Att empiriskt belägga förekomsten av diskriminering har dock visat sig vara svårt eftersom det inte är möjligt att med hjälp av registerdata särskilja huruvida skillnader i arbetslöshet (eller inkomster) mellan infödda och invandrare beror på skillnader i icke observerade ”Sverige-specifika” individegenskaper och/eller på diskriminering. Exempel på ”Sverige-specifika” egenskaper som är svåra att mäta, och därför oftast inte observerade, är skillnader i sociala nätverk relevanta för arbetsmarknaden (exempelvis som följd av ett boende i invandrartäta områden) och skillnader i språkkunskaper; egenskaper som båda torde ha stor betydelse för möjligheterna att erhålla arbete.[3] För att kunna påvisa att diskriminering existerar på arbetsmarknaden måste sådana skillnader i egenskaper mellan invandrare och infödda kunna kontrolleras. Alternativt, för att kunna påvisa betydelsen av ”Sverige-specifik” kunskap måste istället diskriminering kunna kontrolleras. Är detta möjligt? Existerar det individer som har ett utländskt utseende, en helsvensk utbildning från grundskolan, talar svenska flytande och som dessutom har ett socialt kontaktnät som liknar de infödda svenskarnas så att vi kan analysera hur diskriminering och ”Sverige-specifik” kunskap påverkar individens situation på arbetsmarknaden?

Det finns två grupper som åtminstone delvis uppfyller dessa kriterier: utrikes födda personer adopterade av svenska föräldrar (fortsättningsvis bara adopterade) och andra generationens invandrare (dvs invandrarnas svenskfödda barn). Adopterade är väldigt lika infödda svenskar i alla avseenden förutom utseendet.[4] De har svenska föräldrar, en svensk skolgång, bor i svenska bostadsområden, talar svenska flytande osv. Den enda observerbara skillnaden mellan adopterade och infödda svenskar, t ex vid en anställningsintervju, är deras utseende (vilket i denna studie approximeras med födelseland). Därför kan en jämförelse av situationen på arbetsmarknaden (arbetslöshet) mellan infödda och adopterade till viss del ses som ett naturligt experiment där det konstanthålles för de viktigaste individuella egenskaperna förutom utseende. Om skillnader existerar mellan adopterade och infödda efter att det tagits hänsyn till ”alla” andra observerbara egenskaper kan vi inte utesluta förekomsten av etnisk diskriminering på svensk arbetsmarknad. I vilken utsträckning min studie lyckats kontrollera för ”alla” andra egenskaper återkommer jag till i avsnitt 2 och 4.

En andra intressant jämförelse utgör situationen på arbetsmarknaden för andra generationens invandrare med en förälder som är utrikes född och den andra som är infödd svensk med den där båda föräldrarna är utrikes födda. Givet att båda grupperna har samma utländska utseende är de troligen utsatta för en liknande grad av diskriminering.[5] Det som istället skiljer dem åt är graden av ”Sverige-specifik” kunskap. De individer som har en svensk förälder har, till skillnad från dem utan en svensk förälder, ett större svenskt nätverk och tillgång till en person med det sven-

[3] I en studie av språkkunskapers effekt på sannolikheten att vara arbetslös fann jag att ”att ha bra språkkunskaper” (motsvarande minst godkända kunskaper i svenska i årskurs 9) kontra ”att ha dåliga kunskaper i svenska” medförde cirka tjugofem procentenheters lägre sannolikhet att vara arbetslös, se Rooth [2001a].

[4] Givetvis gäller inte detta för adopterade från exempelvis Västeuropa, vilka torde ha ett ”svenskt” utseende.

[5] Tyvärr har jag inte funnit någon studie som verifierar i vilken utsträckning detta är sant.

ska språket som sitt modersmål inom familjen.

Utfallet på arbetsmarknaden för adopterade respektive andra generationens invandrare med viss utländsk bakgrund kan troligen ses som övre nivåer för hur invandrare med samma utländska bakgrund kommer att lyckas på arbetsmarknaden. Invandrare som kommer till Sverige i vuxen ålder har inte det svenska kontaktnät, den svenska skolgång och de kunskaper i svenska språket som dessa grupper besitter och kan därför förväntas lyckas sämre på den svenska arbetsmarknaden. I denna artikel redovisar jag resultaten från två studier, Rooth [2001b] och Ekberg & Rooth [2001], vilka använt sig av adopterade och andra generationens invandrare för att undersöka betydelsen av diskriminering respektive ”Sverige-specifika” kunskaper.

2. Icke observerade förklaringar till skillnader i arbetslöshet

Genom valet av adopterade och andra generationens invandrare analyserar studierna två grupper som är väldigt lika svenskar i många dimensioner, men inte alla. Detta avsnitt diskuterar egenskaper som skiljer dessa två grupper från infödda svenskar och vilka studien inte kan observera.

2.1 Adopterade – familjeeffekter, adoptionseffekter och diskriminering

I Sverige adopteras barn av föräldrar som (i genomsnitt) tillhör en högre social klass än föräldrar i den svenska populationen som helhet. Givet att tillhöra en högre social klass är korrelerat med ett mer produktivt/effektivt nätverk på arbetsmarknaden och/eller högre preferenser för högre utbildning, och alla andra egenskaper är lika mellan grupperna, kan det förväntas att adopterade har egenskaper som är mer fördelaktiga än den genomsnittlige infödde svensken och de därför borde ha en lägre sannolikhet att vara arbetslösa. Vad gäller utbildning investerar adopterade i genomsnitt ungefär lika många år som jämförbara svenskar, men om man tar hänsyn till föräldrarnas utbildningsnivå, eller gör en jämförelse med biologiska barn inom samma familj som även adopterat ett barn, visar det sig att adopterade investerar mindre i sin utbildning än jämförbara svenskar.[6] Detta kan ses som ett tecken på att de adopterade barnens förmåga (engelskans *ability*) avviker nedåt från vad som skulle förväntas utifrån biologiska barn till föräldrar med adoptivföräldrars egenskaper.

Hur kan en sådan avvikelse nedåt förklaras? Det finns åtminstone tre möjliga faktorer som också har vissa empiriska belägg. Det finns psykologiska studier som visar på problem för adopterade vad gäller anpassningen till ett nytt land, nya föräldrar, nytt språk osv. Frågan är i vilken utsträckning dessa anpassningsproblem i ungdomen leder till långsiktiga effekter på arbetsmarknaden och får ett genomslag på sannolikheten att vara arbetslös? Det är troligt att de med störst psykologiska besvär under ungdomsåren, vilka är de som i stor utsträckning antagligen är med i dessa psykologiska studier, inte är del av arbetskraften idag och därför inte ingår min studie. Vidare är det möjligt att den första perioden i den adopterades liv kännetecknades av undernäring, exempelvis till följd av ett boende på fattiga barnhem med begränsad tillgång till mat, hungersnöd under vissa år och i vissa regioner eller om mamman missbrukade, vilket kan ha inneburit att viktiga biologiska funktioner inte tilläts utvecklas fullt ut. Frågan är också i vilken utsträckning de som lämnar bort sina barn har sämre ärftliga anlag (som intelligens) än den genomsnittlige svenske individen. Till viss del borde de flesta av dessa egenskaper

[6] Se studier av Österberg [2000] och Björklund & Richardsson [2001].

vara korrelerade med i vilken ålder individen blir adopterad. Vi kan förvänta oss att ju yngre individen är vid adoptionstillfället desto mindre torde problemen ovan under ungdomsåren vara, vilket i sin tur borde innebära mindre problem med anpassning till arbetsmarknaden i vuxen ålder. Rooth [2001b] ger inget entydigt resultat på denna punkt. De som adopterades under det första året har en lägre sannolikhet att vara arbetslösa än de som adopterades senare, men en jämförelse mellan dem som adopterades vid ett års ålder och dem som adopterades vid sex års ålder visar inte på några skillnader i anpassning till arbetsmarknaden. Studien (Rooth [2001b]) analyserar även om nivån på BNP för det land individen föddes i, mätt som ett genomsnitt under individens första två levnadsår, påverkar sannolikheten att vara arbetslös men utan att finna någon effekt. Detta sammantaget innebär att det för adopterade jämfört med svenskar troligen existerar en icke observerad familjeeffekt som är positiv samt en icke observerad adoptionseffekt (anpassning, uppväxtförhållanden och biologiska anlag) som är negativ. Dessutom tillkommer en negativ diskrimineringseffekt för adopterade med ett utländskt utseende, vilket är den effekt vi är intresserade av. Även om studien kontrollerar för många variabler som tidigare varit svåra att särskilja från diskriminering kan studien inte separera effekterna ovan från varandra utan observerar dem sammantaget.

2.2 Andra generationens invandrare – ”Sverige-specifika” kunskaper och diskriminering

Till skillnad från adopterade har andra generationens invandrare föräldrar varav minst en själv är invandrare. Att dessa individer är födda i Sverige men har olika kombinationer av familjesammansättning leder till ett antal hypoteser om varför det kan tänkas finnas en skillnad i utfallet på arbetsmarknaden beroende på om en eller båda föräldrarna är utrikes födda. En förälder som invandrat till Sverige i vuxen ålder har med största sannolikhet en sämre förmåga att lära ut ”Sverige-specifik” kunskap än en svenskfödd förälder.[7] Denna förmåga förväntas dessutom vara en avtagande funktion av födelselandets närhet till Sverige. Exempelvis förväntas därför skillnaden i denna förmåga vara mindre mellan en förälder född i Danmark och en förälder född i Sverige än den mellan en förälder född i Sydeuropa och en svensk förälder, allt annat lika. Vid en jämförelse mellan olika familjesammansättningar men med samma utländska ursprung förväntas därmed de med en utrikes född förälder (och en svensk förälder) ha en lägre sannolikhet att vara arbetslös än de som har två utrikes födda föräldrar. Sverige-specifikt humankapital skapas dock inte bara inom familjen utan även inom skolans värld och tillsammans med kompisar. Eftersom alla andra generationens invandrare är uppväxta i Sverige och har gått i svensk skola är frågan om detta faktum har överbryggat de skillnader som kan förväntas uppkomma på grund av skillnader i familjesammansättning. Men det är möjligt att de med en svensk förälder i större utsträckning bor i ”svenska” bostadsområden än de med båda föräldrarna födda utomlands och att även detta påverkat införskaffandet av ”Sverige-specifik” kunskap relevant för arbetsmarknaden.

Ett viktigt antagande som görs i Ekberg & Rooth [2001] är att diskriminering påverkar andra generationens invandrare med samma ursprung lika mycket. Det kan antas att diskriminering inte förekommer för andra generationens invandrare med nordiskt, östeuropeiskt och västeuropeiskt

[7] ”Sverige-specifik” kunskap är allt som är relevant för arbetsmarknaden och som invandrare generellt saknar. De viktigaste faktorerna är troligen flytande svenska, svensk skolgång, ett väl utbyggt kontaktnät på arbetsmarknaden osv.

ursprung eftersom dessa individer troligen är väldigt lika svenskar utseendemässigt.[8] Därför kan det sägas att en jämförelse av skillnaden i sannolikheten att vara arbetslös för dessa grupper gentemot svenskar konstanthåller för diskriminering (på grund av skillnader i utseende). Däremot kan det inte uteslutas att andra generationens invandrare från Sydeuropa och från länder utanför Europa inte påverkas av etnisk diskriminering på arbetsmarknaden. Frågan är här i vilken utsträckning detta skiljer sig åt beroende på om mamman, pappan, eller båda föräldrarna är födda utomlands. Om man har en svensk förälder kanske utseendet skiljer sig markant åt jämfört med om båda föräldrarna är födda utomlands. Dessutom om pappan är invandrare jämfört med om bara mamman är invandrare har barnet troligen ett utländskt klingande namn.

Detta resonemang visar att det finns flera möjliga kandidater som troligen ingår i variabeln ”Sverige-specifik” kunskap och som kan förklara skillnader i arbetslöshet mellan andra generationens invandrare med en invandrad förälder jämfört med om båda föräldrarna är invandrare. Min avsikt har inte varit att försöka särskilja dessa komponenter utan att skatta den totala effekten. Återigen, även om studien kontrollerar för många variabler, framförallt diskriminering, som tidigare varit svåra att särskilja från ”Sverige-specifik” kunskap kan studien inte separera effekterna ovan från varandra utan observerar dem sammantaget.

3. Data

De empiriska analyserna baseras på ett datamaterial som skapats genom att sammanföra data från AMS och SCB och vilket innehåller information om hela den svenska befolkningen i åldern 16–64 år. Data från AMS (Händel databasen) innehåller information om huruvida individen är registrerad vid arbetsförmedlingen såsom arbetslös, i arbetsmarknadsutbildning eller i någon annan möjlig kategori. Data från SCB (Registret över den totala befolkningen) innehåller information om sysselsättningsstatus, utbildningsnivå, civilstånd, ålder, invandringsår, födelseland och föräldrarnas födelseland. Den totala databasen innehåller information om 460 272 andra generationens invandrare och 23 930 utrikes födda adopterade som var i åldern 16–64 år 1998. Bland dessa studeras enbart män som tillhör arbetskraften och är i åldern 25–55 år för andra generationens invandrare och 20–35 år för adopterade. Dessa består av 129 900 individer respektive 3 472 individer. Detta kraftiga bortfall beror till ungefär hälften på valet att endast analysera män och till ungefär hälften på att de som är yngre än 25 år, respektive yngre än 20 år, har valts bort.[9] I studierna används olika jämförelsepopulationer av infödda svenskar (definierade som födda i Sverige med båda föräldrarna födda i Sverige) beroende på att adopterade och andra generationens invandrare har olika åldersfördelning. Jämförelsepopulationen av infödda svenskar för de adopterade uppgår till 39 404 individer och för andra generationens invandrare till 18 728 individer.

Flera indikatorer på adopterades/andra generationen invandrares arbetsmarknadsstatus är möjliga. Till följd av att den årliga inkomsten för individer i åldern upp till trettio år har visat sig vara lågt korrelerad med individens inkomster senare i livet (se Björklund [1993]), och

[8] Det är möjligt att diskriminering inte bara existerar för dem med utländskt utseende utan att diskriminering även förekommer för dem med ett utländskt klingande namn.

[9] Viss ytterligare selektion har gjorts i respektive studie. Exempelvis har de med ursprung i USA och Oceanien samt andra generationens invandrare med föräldrar födda i olika utländska regioner (exempelvis de med en förälder född i Tyskland och den andra född i Iran) uteslutits. Se Rooth [2001b] samt Ekberg & Rooth [2001] för en noggrannare beskrivning.

därmed inte är ett bra mått på individens produktiva egenskaper, har studierna valt att analysera skillnader i arbetslöshet istället för skillnader i inkomster. Arbetslöshetstalet mäts som andelen av dem i arbetskraften som var sysselsatta tredje veckan i november 1998.[10]

Adopterade har delats upp i två kategorier: de som kan förmodas ha ett utseende liknande svenskars och de som kan förmodas ha ett utländskt utseende.[11] Den senare gruppen kan delas in i tre kategorier: de som adopterats från Asien, från Latinamerika samt en sammanslagen grupp bestående av dem som adopterats från Mellanöstern och Afrika. *Tabell 1* visar att jämförelsegruppen av infödda svenskar (Svenskar-III) har den lägsta graden av arbetslöshet och att de adopterade med ”svenskt” utseende har en arbetslöshet som endast är cirka en procentenhet högre. Däremot är skillnaden i arbetslöshet gentemot infödda svenskar betydligt större för adopterade med ”utländskt” utseende. De har en arbetslöshet som är cirka tio procentenheter högre än jämförelsegruppen av infödda svenskar. Det är därmed lätt att tolka detta som ett bevis för att det förekommer etnisk diskriminering på den svenska arbetsmarknaden på grund av hudfärg. Men det är möjligt att dessa skillnader kan förklaras av skillnader i observerade egenskaper. Som vi ser i *Tabell 1* finns det ingen större skillnad i genomsnittligt antal år i utbildning mellan de olika grupperna av adopterade och infödda svenskar. Däremot är de adopterade med ”utländskt” utseende i genomsnitt nästan fyra år yngre än de två andra grupperna av infödda svenskar och adopterade med ett ”svenskt” utseende.

Andra generationens invandrare har delats upp efter två linjer. Först har det gjorts en uppdelning beroende på om mamman, pappan eller båda föräldrarna är födda utomlands. Därefter har en uppdelning gjorts efter föräldern/föräldrarnas ursprung i följande kategorier: Finland, andra nordiska länder, Västeuropa, Östeuropa, Sydeuropa samt utom-Europa.[12] I *Tabell 1* har dock de nordiska respektive de europeiska grupperna slagits samman. Eftersom de med en utomeuropeisk bakgrund i huvudsak är i åldern 25–35 år har en specifik jämförelsegrupp av infödda svenskar skapats för dem (Svenskar-II i *Tabell 1*). *Tabell 1* visar att arbetslöshet är mer förekommande för nästan alla grupper av andra generationens invandrare. Speciellt är detta fallet för de andra generationens invandrare som har båda föräldrarna födda i ett utomeuropeiskt land; de har en arbetslöshet på cirka 20 procent. Dessutom är det tydligt att, givet samma ursprung, de som har en förälder som är infödd svensk har en lägre arbetslöshet än de som har båda föräldrarna födda utomlands. Precis som för adopterade är det dock osäkert att dra några slutsatser redan här eftersom både genomsnittlig utbildningsnivå och åldersfördelning skiljer sig åt mellan grupperna. Man måste därför kontrollera för dessa skillnader i observerade egenskaper med hjälp av statistiska metoder och först därefter analysera eventuella kvarstående skillnader i graden av arbetslöshet.

Innan jag presenterar våra empiriska resultat skall det påpekas att den under-

[10] Individer som var arbetslösa eller i arbetsmarknadsutbildning under tredje veckan i november 1998 räknas som arbetslösa (identifieras från Händel-registret) och individer som var sysselsatta under samma period, oavsett inkomst, räknas som i arbete (identifieras från ÅRSYS-registret). Summan av dessa individer utgör den totala arbetskraften.

[11] De som antagits ha ett utseende liknande svenskars är de som adopterats från Danmark, Norge, Finland, Polen, England, Tyskland (öst och väst), Belgien, Holland, Estland, Lettland och Litauen.

[12] Även om kategorin utom-Europa är väldigt heterogen är det ingen mening att dela upp den ytterligare eftersom varje cell då kommer att innehålla för få individer för att analys skall kunna göras.

Tabell 1 **Deskriptiv statistik.**

	Ålder	Antal år i utbildning	Arbets-löshet	Antal individer
Svenskar-I (jmf. med 2:a generation)	40,2	11,9	5,7	39 404
Svenskar-II (jmf. med 2:a generation med utomeuropeiskt ursprung)	28,6	12,0	7,4	9 282
Svenskar-III (jmf. med adopterade)	28,3	11,9	9,0	18 728
Adopterade:				
Med svenskt utseende	28,3	12,1	10,2	353
Med utländskt utseende	24,6	11,8	18,8	3 119
Varav adopterade från:				
Asien	24,7	11,9	16,5	2 000
Latinamerika	23,7	11,4	24,7	844
Mellanöstern/Afrika	25,6	11,8	17,1	275
Andra generationens invandrare:				
Mamma född i Norden	36,8	11,7	8,4	22 634
Pappa född i Norden	38,6	11,8	8,0	40 672
Båda föräldrarna födda i Norden	34,1	11,5	10,7	20 193
Mamma född i Europa	35,3	12,3	7,7	18 425
Pappa född i Europa	37,4	12,4	5,8	14 620
Båda föräldrarna födda i Europa	36,4	12,3	9,5	10 416
Mamma född utom-Europa	32,6	12,7	9,5	1 812
Pappa född utom-Europa	35,5	13,1	5,1	777
Båda föräldrarna födda utom-Europa	28,1	11,6	20,3	384

Källa: Rooth [2001b] och Ekberg & Rooth [2001]. Svenskar-I, Svenskar-II och Svenskar-III utgör jämförelsepopulationer av infödda svenskar för andra generationens invandrare, för andra generationens invandrare med utomeuropeiskt ursprung respektive adopterade.

sökta perioden (år 1998) har föregåtts av en ganska speciell utveckling av den svenska arbetsmarknaden vilket lett till stora regionala skillnader i arbetslöshet. Till viss del har detta kontrollerats för genom att inkludera arbetslöshetsnivån i den kommun där individen är bosatt.

4. Empiriska resultat

Den statistiska metod vi använt baseras på en två-stegs strategi som innebär att först skattas separata regressioner (s k probit-modell) för respektive grupp av adopterade/andra generationens invandrare och infödda (se Rooth [2001b] för en mer omfattande beskrivning av denna metod). Därefter, genom att använda regressionskoefficienterna skattade i det första steget, delas den totala skillnaden i arbetslöshet mellan två grupper upp i en förklarad och en oförklarad del.[13] Den

[13] Den totala skillnaden i arbetslöshet mellan två grupper, betecknad med SV respektive INV, kan beräknas som där $Arb^{SV} - Arb^{INV} = \overline{\Pr}(X^{SV}\hat{a}^{SV}) - \overline{\Pr}(X^{INV}\hat{a}^{INV}) = [\overline{\Pr}(X^{SV}\hat{a}^{SV}) - \overline{\Pr}(X^{INV}\hat{a}^{SV})] + [\overline{\Pr}(X^{INV}\hat{a}^{SV}) - \overline{\Pr}(X^{INV}\hat{a}^{INV})]$ där Arb^{SV} och Arb^{INV} är de genomsnittliga arbetslöshetsnivåerna för svenskar respektive adopterade/andra generationens invandrare. $\overline{\Pr}(X^{SV}\hat{a}^{SV})$ är den genomsnittliga predikterade arbetslöshetsnivån när svenskarnas regressionskoefficienter och observerade egenskaper använts, $\overline{\Pr}(X^{INV}\hat{a}^{INV})$ är den genomsnittliga predikterade arbetslöshetsnivån när adoptera-

Tabell 2 **Skillnader i arbetslöshet (procentenheter) gentemot jämförbara svenskar. Adopterade, män 20–35 år.**

	Total skillnad	Förklarad skillnad	Oförklarad skillnad	Antal individer
Adopterade med svenskt utseende	1,2	–0,4	1,6	353
Adopterade med utländskt utseende	9,8*	3,3*	6,5*	3 233
Varav adopterade från:				
Asien	7,5*	2,5*	5,0*	2 000
Latinamerika	15,7*	5,5*	10,2*	844
Mellanöstern/ Afrika	8,1	1,9*	6,2	275

Källa: Rooth [2001b], * anger att estimatet är signifikant skilt ifrån 0 på 5-procentsnivån.

förklarade delen anger den skillnad i arbetslöshet mellan infödda svenskar och adopterade/andra generationens invandrare som förklaras av att de senare inte har samma observerade egenskaper som svenskar (givet att avkastningen/regressionskoefficienterna på dessa egenskaper är densamma för adopterade/andra generationens invandrare och infödda). De observerade variabler som används i studierna är utbildningsnivå, ålder, civilstånd, och arbetslöshet på kommunnivå. Den oförklarade delen anger den skillnad i arbetslöshet mellan infödda svenskar och adopterade/andra generationens invandrare som uppkommer på grund av skillnader i avkastning/regressionskoefficienter (givet invandrarnas faktiskt observerade egenskaper). Dessa skillnader i avkastning/regressionskoefficienter kan uppkomma om det finns egenskaper som inte observerats men som påverkar de olika grupperna på olika sätt (denna effekt uppkommer genom en korrelation mellan de observerade och de icke observerade variablerna) och/eller om adopterade/andra generationens invandrare är diskriminerade och därför inte får samma avkastning på exempelvis utbildning. I avsnittet ovan diskuterades flera tänkbara variabler som inte är möjliga att observera med de registerdata som används i analysen vilket gör att det, trots valet av invandrargrupp, inte blir möjligt att hävda att skillnaden i arbetslöshet mellan adopterade och infödda svenskar uteslutande beror på diskriminering.

4.1 Adopterade

För adopterade med ”utländskt” utseende är sannolikheten att vara arbetslös 10 procentenheter högre än för infödda (se *Tabell 2*). Skillnaden är statistiskt signifikant. Den största skillnaden, cirka 16 procentenheter, i sannolikheten att vara arbetslös erhålles för adopterade från Latinamerika. Däremot finner studien ingen signifikant skillnad i sannolikheten att vara arbetslös mellan infödda svenskar och adopterade med ”svenskt” utseende.

Hur kan dessa skillnader förklaras? Helt klart förklaras skillnaderna mellan adopterade och infödda svenskar inte av skillnader i observerade egenskaper såsom utbildningsnivå, civilstånd, ålder etc

Fortsättning fotnot 13

des/andra generationens invandrares regressionskoefficienter och observerade egenskaper använts osv. Den första termen inom hakparentes utgör en skattning av den skillnad i arbetslöshet som kan tillskrivas skillnader i observerade egenskaper. Den andra termen inom hakparentes utgör en skattning av den skillnad i arbetslöshet som kan tillskrivas skillnader i regressionskoefficienter. Skillnaderna i regressionskoefficienter kan uppkomma på grund av icke observerade egenskaper och/eller diskriminering.

(anges i tabellen som *Förklarade skillnader*) utan det är den oförklarade skillnaden som svarar för den största delen av den totala skillnaden. Denna oförklarade skillnad kan tillskrivas skillnader mellan infödda svenskar och adopterade i icke observerade egenskaper och/eller diskriminering. I avsnitt två ovan angavs att adopterade troligen besitter egenskaper som inte kan observeras och som avviker från infödda svenskars. Exempelvis tyder andra studier på att de adopterades föräldrar är positivt selekterade i den bemärkelsen att de i genomsnitt har högre inkomster och högre utbildning än vad infödda svenskars föräldrar har. Allt annat lika borde detta innebära att adopterade skulle ha en högre sannolikhet att ha arbete än jämförbara svenskar via preferenser för utbildning och/eller ett bättre nätverk på arbetsmarknaden. Ytterligare andra studier tyder på att adopterade samtidigt också kan förväntas ha en lägre sannolikhet att ha arbete beroende på sitt genetiska arv (t ex om de som lämnar bort sina barn är individer med ofördelaktiga/sämre genetiska egenskaper), på grund av att de blivit undernärda under graviditet och spädbarnsålder (vilket påverkat kroppens biologiska utveckling) eller på grund av psykologiska men av att vid tidig ålder ryckas upp från en miljö och hamna i en helt ny med nya föräldrar, nytt språk m m.

På grund av den möjliga förekomsten av skillnader i sådana icke observerade egenskaper är det en förhastad slutsats att säga att diskriminering p g a skillnad i hudfärg är kring sex procentenheter. Men samtidigt är det ett faktum att studien inte finner några skillnader i sannolikheten att ha arbete för adopterade med ”svenskt” utseende. Jag återkommer till detta i mina slutsatser nedan.

4.2 Andra generationens invandrare

Liksom för adopterade förklaras den totala skillnaden i arbetslöshet mellan infödda svenskar och olika grupper av andra generationens invandrare inte av skillnader i observerade egenskaper såsom utbildning, ålder, civilstånd etc utan främst av icke förklarade skillnader i skattade koefficienter, skillnader som i sin tur kan bero på skillnader i icke observerade egenskaper och/eller diskriminering (se *Tabell 3*).

Resultaten i *Tabell 3* visar också att familjesammansättningen för den andra generationens invandrare spelar en betydande roll för sannolikheten att vara arbetslös. Givet samma utländska bakgrund har individer där båda föräldrarna är födda utomlands en högre sannolikhet att vara arbetslösa än de som har en förälder som är född i Sverige. Störst är denna skillnad utifrån familjesammansättningen för personer med utomeuropeisk bakgrund, för vilka den uppgår till cirka 10 procentenheter. Därpå kommer personer med sydeuropeisk, östeuropeisk och finsk bakgrund, med cirka fem till två procentenheter. Det finns dock undantag. För dem som har föräldrar från Danmark och Norge (kategorin *andra nordiska länder*) eller från Västeuropa finner studien inga sådana familjebaserade skillnader. *Tabell 3* visar också att det finns en tendens till att det är mer fördelaktigt om mamman är född i Sverige än att pappan är det. Detta skulle kunna tolkas som att det är viktigt för effektiviteten i produktionen av ”Sverige-specifik” kunskap (exempelvis språkkunskaper) att under uppväxten ha tillgång till en mamma som är infödd svensk och att denna egenskap är viktigare än att ha tillgång till ett svenskt nätverk på arbetsmarknaden via en pappa som är född i Sverige.[14] Det skall dock påpekas att dessa familjebaserade (och oförklara-

[14] Denna tolkning bygger på det något traditionella synsättet att mamman är mer förekommande i hemmet för att hjälpa barnen med läxor osv, medan pappan är mer förekommande i arbetslivet och därför har ett större nätverk av arbetsmarknadskontakter än mamman.

Tabell 3 **Skillnader i arbetslöshet (procentenheter) gentemot jämförbara svenskar. Andra generationens invandrare, män 25–55 år.**

	Total skillnad	Förklarad skillnad	Oförklarad skillnad	Antal individer
Norden				
Från Finland:				
Mamman	3,23*	1,05	2,18*	9 878
Pappan	2,59*	0,72	1,87*	25 078
Båda föräldrarna	5,42*	1,33*	4,09*	15 939
Från andra nordiska länder:				
Mamman	2,29*	0,30	1,99*	12 756
Pappan	1,90*	0,07	1,83*	15 594
Båda föräldrarna	3,33*	1,31*	2,02*	4 254
Europa				
Från Västeuropa:				
Mamman	1,26	–0,25	1,51	8 845
Pappan	–0,08	–0,74	0,66	9 326
Båda föräldrarna	–0,56	–0,90	0,34	2 753
Från Östeuropa:				
Mamman	1,47	–0,34	1,81	6 033
Pappan	–0,08	–0,56	0,48	4 536
Båda föräldrarna	1,35	–2,46*	3,82*	4 072
Från Sydeuropa:				
Mamman	4,82*	1,07	3,75*	3 547
Pappan	3,25	0,45	2,80	758
Båda föräldrarna	9,85*	1,89*	7,96*	3 591
Utom-Europa				
Mamman	2,08	–2,17	4,25	1 812
Pappan	–2,27	–3,33	1,06	777
Båda föräldrarna	12,9*	0,25	12,6*	384

Källa: Rooth & Ekberg [2001]. * anger att estimatet är signifikant skilt ifrån 0 på 5-procentsnivån.

de) skillnader i arbetslöshet mellan dem med en svensk pappa och dem med en svensk mamma oftast är små.

Forskning rörande arbetsmarknadsutfallet för första generationens invandrare visar att detta varierar med vilken region individen kommer från. Framförallt har det visat sig att utomeuropeiska invandrare har haft det svårt att finna en bra position på den svenska arbetsmarknaden. Frågan är om dessa problem även förs över till deras barn som är födda i Sverige. För att fullt ut kunna besvara denna fråga skulle man behöva kunna göra en direkt koppling mellan föräldrarnas permanenta inkomster och individens (deras barns) utfall på arbetsmarknaden, vilket det tyvärr inte finns (data)underlag för i detta datamaterial. Istället jämför studien hur individer med båda föräldrarna födda utomlands, men med ett ursprung i olika regioner, lyckas på arbetsmarknaden. Den andra generationens invandrare som har båda föräldrarna födda i andra nordiska länder förutom Finland har en oförklarad skillnad i arbetslöshet på runt två procentenheter, de med båda föräldrarna födda i Finland och Östeuropa har en oförklarad skillnad i arbetslöshet på runt fyra procentenheter, de med båda föräldrarna födda i Sydeuropa på runt åtta procentenheter och de med båda

föräldrarna födda i ett land utanför Europa på runt tretton procentenheter. För dem som har båda föräldrarna födda i Västeuropa finner studien inga skillnader gentemot infödda svenskar.

Som tidigare påpekats, om en förälder är född i Sverige tenderar dessa skillnader mellan olika ursprung att avsevärt minska och i vissa fall t o m försvinna. En möjlig tolkning av dessa resultat är att det att ha en svensk förälder bidrar till ökade språkkunskaper i svenska och en allmän hjälp rörande hur det svenska samhället fungerar (nätverk etc) vilket de vars föräldrar är födda utomlands inte har samma möjligheter att få hjälp med. Återigen måste det dock påpekas att dessa resultat kan genereras av skillnader i icke observerade egenskaper. Exempelvis är det möjligt att de som väljer att skaffa barn över etniska gränser är positivt selekterade ur invandrarpopulationen. De invandrare som skaffar barn med en infödd svensk kan tänkas vara de som har lättare för att lära sig andra språk och att denna egenskap sen ärvs av barnen. Det är också möjligt, som tidigare påpekats, att diskriminering påverkar de två grupperna av andra generationens invandrare olika. Speciellt kanske det är fallet för dem med en utomeuropeisk bakgrund.

5. Slutsatser

En första slutsats är att jag inte kunnat förkasta att diskriminering på grund av hudfärg faktiskt förekommer på den svenska arbetsmarknaden. Om den icke observerade positiva familjeeffekten och den icke observerade negativa adoptionseffekten exakt tar ut varandra, vilket de verkar göra för adopterade med svenskt utseende, för vilka studien inte finner några skillnader gentemot infödda svenskar, innebär det att diskriminering på grund av hudfärg medför cirka sex procentenheters större sannolikhet att vara arbetslös jämfört med dem som inte diskrimineras. Denna form av diskriminering förvärras troligen ytterligare om personen dessutom har ett utländskt namn, en utländsk utbildning och talar svenska med brytning.

Vi fann dessutom att ”Sverige-specifik” kunskap verkar vara väldigt viktigt för att finna en bra position på arbetsmarknaden. Denna slutsats kan dras från en jämförelse av sannolikheten för arbetslöshet för grupper med samma utländska bakgrund, men där en förälder är född i Sverige respektive där båda föräldrarna är födda utomlands. Om vi tittar på resultaten för gruppen av andra generationens invandrare med utomeuropeisk bakgrund finner vi att om båda föräldrarna är födda utomlands så är sannolikheten att vara arbetslös cirka elva (åtta) procentenheter högre än om mamman (pappan) är svensk. Detta resultat visar också på en intressant skillnad gentemot tidigare studier om andra generationens invandrare som inte gjort skillnad beroende på om enbart mamman, pappan eller båda föräldrarna är födda utomlands (se exempelvis Ekberg [1997] och Österberg [2000]). Till skillnad från de studierna finner denna studie grupper av andra generationens invandrare som lyckas avsevärt sämre än jämförbara svenskar på arbetsmarknaden. Det vill säga, de skillnader som man finner mellan första generationens invandrare som invandrat från länder utanför Europa och svenskar tenderar att föras över till dessa invandrares barn. En viktig pusselbit i detta sammanhang förefaller vara bristen på ”Sverige-specifik” kunskap hos föräldrarna till dessa andra generationens invandrargrupper. Tyvärr kan vi inte säga något om vilka de faktorer är som utgör denna ”Sverige-specifika” kunskap. Troligen är språk och personliga nätverk viktiga. I en annan studie som analyserar invandrare som kom till Sverige i vuxen ålder och därmed uppvisar stor variation i sina svenska språkkunskaper finner jag (se Rooth [2001a]) att ”att ha bra språkkunskaper” (en nivå motsvarande godkända kunskaper i det sven-

ska språket i årskurs 9) medför en avsevärt lägre sannolikhet att vara arbetslös.

Det bör dock framhållas att tolkningen av resultaten i studierna ovan är något osäkra då de inte har kunnat kontrollera för föräldrarnas påverkan via preferenser för utbildning och/eller tillgång till nätverk (familjeeffekter) och inte heller för att adopterade kanske avviker via kanske framförallt psykologiska faktorer (adoptionseffekter). I ett nytt datamaterial har, utöver den information som finns i studien ovan, även inkluderats individens betyg från årskurs 9 i matematik, svenska och engelska samt föräldrarnas utbildningsnivå. Att även kunna kontrollera för dessa egenskaper gör att vi i de kommande studierna kommer att kunna vara säkrare på hur resultaten skall tolkas. Dessutom kommer betydelsen av språkkunskaper och sociala nätverk att specifikt analyseras i en djupintervju av flyktinginvandrare som nu varit i Sverige i tio år. Denna intervju planeras påbörjas under hösten 2001.

Referenser

Björklund, A, [1993], ”A Comparison Between Actual Distributions of Annual and Lifetime Income: Sweden 1951-89”, *Review of Income and Wealth 4*, s 377–386.

Björklund, A & Richardsson, K, [2001], ”The Educational Attainment of Adopted Children Born Abroad: Swedish Evidence”, uppsats presenterad vid ESPE:s årliga konferens i Athen.

Ekberg, J, [1997], ”Hur är arbetsmarknaden för den andra generationens invandrare?”, *Arbetsmarknad & Arbetsliv* 3, s 5–16.

Ekberg, J & Rooth, D, [2001], ”Unemployment and Earnings for Second Generation Immigrants – Parent Composition and Ethnic Disparities”, stencil, Högskolan i Kalmar.

Rooth, D, [2000], ”Är utbildning eller arbetserfarenhet det bästa valet för framgång?”, *Ekonomisk Debatt*, årg 28, nr 5, s 441–449.

Rooth, D, [2001a], ”The Effect of Language Proficiency on Employment for Immigrants – the Case of Sweden”, stencil, Högskolan i Kalmar.

Rooth, D, [2001b], Adopted Children in the Labour Market – Discrimination or Unobserved Characteristics?” stencil, Högskolan i Kalmar, accepterad för publicering i *International Migration Quarterly Review*.

SFR, [1999], *Diskriminering i arbetslivet – normativa och deskriptiva perspektiv*, Socialvetenskapliga forskningsrådet, Stockholm.

Österberg, T, [2000], *Economic Perspectives on Immigrants and Intergenerational Transmissions*, doktorsavhandling, Nationalekonomiska institutionen, Göteborgs universitet.